

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.173-191

УДК 726.01, (726.03)

Дунаєвський Е.Ю.,

dunaevskiy1994architector@gmail.com, ORCID:0000-0003-4053-8000,

Одеська державна академія будівництва та архітектури

АРХІТЕКТУРНО-КОНСТРУКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ ТА КОМПЛЕКСІВ СХІДНОГО ОБРЯДУ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Як зазначає назва, у статті йдеться про архітектурно-конструктивні особливості православних церков української діаспори, принципи їх розміщення в забудові міст та населених пунктах. Стаття освітлює умови та причини імміграції українського селянства; значення релігії у формуванні української діаспори, та церкви у налагодженні соціального аспекту життя, архітектурні принципи формування. Серед архітектури православних храмів української діаспори в Канаді, США та Австралії було виділено чотири типи архітектурно-просторових особливостей та сформовані основні архітектурно-конструктивні системи, які ґрунтуються на українських храмах-прототипах. В статті наведені таблиці та схеми, які ілюструють характерні приклади сакральних споруд західної діаспори поза межами українських етнічних земель.

Ключові слова: сакральна архітектура; українська діаспора; українська православна церква Канади; США; Австралії; Західної Європи; архітектурно-просторовий тип; архітектурно-конструктивна система.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки незалежності України дослідження архітектурної спадщини сакральних споруд української діаспори входить в нову фазу розвитку. Все ж таки, на даний момент бракує достатньої наукової бази, що висвітлює сакральний розвиток української діаспори, особливо православної храмової архітектури. В різні часи дослідженням проблеми сакральної архітектури та мистецтва української діаспори займалися як зарубіжні так і вітчизняні науковці, а саме: В. Куцевич, В. Слободян, П. Іванець, Б. Тимків, Р. Тимків, Б. Черкес, А. Борис, Р. Галишич, В. Проскуряков, Р. Жук, В. Січинський, Т. Геврик, Р. Павлишин та інші.

У статті проф. В. Куцевича «Еволюція храмубудування в поселеннях української діаспори» висвітлюються етапи розвитку української діаспори та напрями формування сакральної архітектури всіх християнських конфесій.

Метою дисертаційного дослідження А. Бориса стала необхідність визначення впливу архітектурного доробку Р. Жука на розвиток сакральної

архітектури Західної України, кінця ХХ - початку ХХІ століття. У роботі автор сповідує модернові течії західної архітектури ХХ століття, які вплинули на сакральне зодчество української діаспори, він приводить рекомендації щодо сучасного принципу формування архітектурно-просторових рішень церковних будівель, що ускладнюються кризою еkleктичних напрямків [2].

Схожа за напрямом дослідження є стаття В. Проскуракова «Архітектурна типологія просторів для громадської діяльності в церквах М.-Д. Німців», де було проаналізовано архітектурні проекти сакральних будівель православної та інших християнських конфесій архітектором М.-Д. Німцівом для української діаспори в США, Франції, Бразилії. Проаналізовані архітектурно-конструктивні та архітектурно-планувальні аспекти, проекти збудованих храмів, та надані пропозиції щодо класифікації громадських просторів в українських цервах [11].

Доктор філософії Б. Тимків у своїй статті «Інтерпретація національних традицій у сакральній творчості митців української діаспори» акцентує увагу на тому, що дослідження та збереження художнього і мистецького надбання української діаспори набуло великої необхідності. Адже головним аспектом вивчення цієї проблеми є той факт, що доробок мистецьких та архітектурних витворів українських емігрантів є прикладом розвитку поза межами етнічних земель, де український народ зазнав соціально-культурних утисків та репресій в сакральній сфері за часів радянської влади [17].

В іншій статті, «Сакральна дереворізьба митців західної української діаспори» Б. Тимків розкриває багатовікові українські традиції малярства, іконопису, декоративно-прикладного мистецтва, сакрального дереворізьблення, вони знайшли своє продовження в діаспорі, які гідно репрезентували духовні та мистецькі надбання українського народу поза межами етнічних земель, водночас ставши частиною світової культури [18]. Слід відзначити дисертаційну працю Р. Галишича, яка присвячена історії та етапам формування художньо-образних особливостей української церковної архітектури та інтер'єрів у східноєвропейському та західному зарубіжжі в ХХ ст.

Автором статті була частково досліджена тема специфіки проектування на теренах західної української діаспори та продемонстровані кращі витвори українських та зарубіжних архітекторів, які будували як для католицьких, греко-католицьких парафій так і для православних релігійних громад, й результати були опубліковані в статті [19].

Серед фундаментальних праць у яких висвітлюється розвиток архітектури української діаспори є: «Енциклопедія Української Діаспори», являється галузевим енциклопедичним довідником українознавства в житті емігрантів з України; наукове видання праць Р. Павлишина «Українські церкви в Австралії»; книги Г. Прокопчука «Українські мистці в Німеччині» та І. Мірчука

«Мистецтво української діаспори. Повернуті імена» за ред. О. Федорука; книга-каталог «Українські церкви Альберти» автором виступає мисткиня П. Іванець, яка на протязі десяти років їздила по преріях провінції Альберта, що в Канаді та відобразила на полотнах 160 церков українських емігрантів, серед яких майже половина – православні храми [8].

Метою публікації є дослідження православної архітектури західної української діаспори та визначення основних етапів формування і розвитку православного храмовбудування за межами України. Завданням дослідження було проаналізувати архітектурно-просторову структуру доробку православних храмів Канади, США Австралії та Західної Європи. Визначити вплив української та європейської архітектури на формування православних храмів західної української діаспори. Виявити їх містобудівний характер розташування, стилістичні особливості та надати порівняльний характер архітектурно-конструктивних систем.

Основна частина. Релігія завжди була силою єдності будь-якого народу, будь-якої національності. Вона слугує для підтримання зв'язків між віруючими, створює почуття віросповідної єдності, особливо під час релігійних дій.

Специфічні політичні та економічні умови України наприкінці XIX ст., спіткали багатьох українців на виїзд до інших країн. Масова трудова еміграція українського селянства бере свій початок у 80-х р. XIX ст., та набула більших масштабів на початку XX ст. В історії української імміграції чітко виділяються чотири хвилі імміграційного руху: перша – остання чверть XIX століття і до кінця першої Світової війни; друга – міжвоєнний період (1920 – 1940 рр.); третя – друга Світова війна та перша п'ятирічка по завершенню Великої Вітчизняної Війни; четверта – період з кінця XX століття до початку XXI століття [10].

Як було зауважено вище, релігія поєднує людей, тому знаходячись в нових невідомих землях, церква відігравала помітну роль в соціальному житті віруючих українців. Вона об'єднувала іммігрантів, допомагала налагодити організацію їхнього культурного та мистецького аспектів життя; відродити традиції; вивчати рідну українську мову та перебувати у колі однодумців.

Таким чином, українська православна церковна архітектура набула нового витку розвитку та становлення за межами етнічних українських земель. Дослідники в межі української діаспори виділяють два потоки імміграції українців. Перший, відзначився розвитком православного храмовбудування у країнах Східної Європи, а другий – досяг країн Північної і Південної Америки, Австралії і Океанії, та Західної Європи [3]. Отже, розглянемо докладніше ситуацію становлення української православної церкви в кожній з країн.

Українська православна церква Канади (далі може скорочуватися до – УПЦК) була заснована у 1918 році. З 1990 року, знаходиться в юрисдикції

Вселенського патріарха. Відповідно даним, на червень 2021 року українська православна церква Канади налічує 241 парафію, більша частина яких має важливий історичний сенс для українських іммігрантів [20]. Серед архітектури православних храмів української діаспори в Канаді можна виділити чотири типи церков, створених архітектурно-просторовими особливостями розвитку.

Перший архітектурно-просторовий тип православних сакральних споруд Канади багато спільного має із протестантськими базиліками, як зазначав у своїй книзі дослідник модерну ХХ ст. – Ч. Дженкс [5]. Сталося так тому що, перші храми Канади та США були зведені за проектами місцевих архітекторів, які не знали нашу історію, традиції, особливості світосприйняття та самобутність нашої архітектури [13]. Тому перші сакральні споруди УПЦК за об'ємно-просторовою композицією схожі з базиліками, у вигляді витягнутою в повздовжньому напрямку призмою з двосхилим дахом, іноді з прибудованими апсидами або притвором, що розділяють об'єм на сегменти. Масивність сакральних споруд нав'язана впливом неороманського та неоготичного стилями. На даху деколи встановлювали одну - три невеликі гранчасті бані з конвіром (перехватом) на барабанах, що було характерним для українського бароко пізнього періоду [1].

Одна з характерних відмінностей протестантських храмів від православних – відсутність пишних прикрас, зображень, символів, ікон і скульптурних об'ємів. Проте, є і прямі аналогії; наприклад, архітектурно-планувальна система протестантських церков складається з: вхідної зони, молитовної зали та місця для проповідей, що відповідає системі православних храмів – притвор, центральна частина (нава) та вівтар [4].

Серед прикладів першого архітектурно-просторового типу можна виділити такі церкви: Св. Марії в м. Теодорі, Св. Іоанна Хрестителя в м. Північному Батлфорді, Св. Димитрія в м. Вілна, Св. Георгія у м. Флін-Флоні, Св. Миколая у Кенорі, провінція Онтаріо, Св. Андрія в м. Торонто, Св. Трійці в м. Сарнія, провінція Онтаріо та в м. Саскатун, провінція Саскачеван.

Другий архітектурно-просторовий тип православних храмів української діаспори в Канаді має схожість із архітектурою західного неоукраїнського стилю кінця ХІХ століття – першої половини ХХ століття. В більшій мірі, храмова архітектура цього типу представлена творчістю таких українських архітекторів як: Василь та Євген Нагірні, Лев та Іван Левинські, Яків Рудницький на інші. Одній групі церков другого типу притаманні – аскетичність форм; основна частина спрощеної форми; відсутність архітектурного декору на фасаді; перекриття основної частини (наос, рамені, вівтарна частина) двосхилим дахом; хрестоподібність в плані; симетричність споруди, відносно повздовжньої осі; розміщення великої восьмибічної бані на

четверику, в стилі українського бароко із заломами, конвіром та ліхтарем над центральною навою та інші. Прикладами скупчення цих особливостей можна назвати такі церкви як: Св. Вознесіння в м. Аррані, Св. Іонна в м. Альберті, Святого Духа в м. Інсінгері, в м. Гудіві ті в м. Саскачевані, Успіння Пресвятої Богородиці в м. Верноні.

Другій групі цього типу притаманне розташування двох або трьох баштових об'ємів із купольним завершенням. Звично, вони не вище головної бані церкви та прибудовані до кутів бабинця з двох сторін головної осі. Також, ці вежі можуть характеризуватись ліхтарем або глухим восьмигранним барабаном із барочною банею та маківкою з хрестом. Серед споруд цієї групи можна виділити такі: Святої Марії в м. Саскачевані, Святого Духа в м. Толстой, Св. Іонна в м. Вейрдейл, Всіх Святих в м. Камлупс, Святої Трійці в м. Кадворті, дерев'яна церква Всіх Святих в м. Смутсі та Св. Трійці в м. Принц-Альберті.

Третій архітектурно-просторовий тип україно-канадських церков має змішаний характер першого та другого типів. Можливим це стало завдяки п'ятибаневому простору та хрещатого плану, ці елементи поєднують традиції барокових, неовізантійських та неороманських стилів із додаванням сучасного трактування форм. Найбільш яскравими представниками серед архітекторів української діаспори на землях Канади, Австралії та США, – є архітектор Володимир Січинський. Він співпрацював із такими закордонними фахівцями як, А. Осадца, Ю. Ястремського, Ю. Кодака, С. Тимошенко, М.-Д. Німціва, М. Балаша та іншими. Архітектори прагнули досягти гармонічного поєднання між течіями модернізму та українським стилем минулого, особливо княжої доби та козацьким бароко. Серед п'ятибанних сакральних споруд можна виділити – храм на честь Св. Володимира в м. Садбері, Онтаріо, храм Св. Марії розташований в м. Монреалі, провінція Квебек, храм Св. Димитрія в районі Етобіко, провінція Онтаріо, Свято-Троїцький собор у м. Вінніпег та інші.

Четвертий архітектурно-просторовий тип храмів української діаспори на канадських землях уособлює в собі поєднання модерну західних держав (особливо після реформ Другого Ватиканського Собору у 1962 – 1965 роках) та українських національних традицій у сакральній архітектурі. Велика різноманітність елементів та їх комбінацій спонукає розглядати особливості цього типу на прикладі зведених споруд. Наприклад, собор Успіння Пресвятої Богородиці, в м. Оттава, поєднує в собі український західний конструктивізм, структуралізм та елементи неукраїнського стилів. Її просторова структура представляє собою цілісний об'єм, але у тектонічному відношенні складається з трьох різних масштабів – нижній об'єм, в якому розміщений одноповерховий стилобат; середній – основний об'єм храм; верхній, який утворюють прозорі купола і головна баня, із суцільним заскленням барабану. Церква Св. Трійці в

м. Канора, провінція Саскачеван, й собор на честь Св. Володимира в м. Віндсор, провінція Онтаріо – також представники модерністичної православної архітектури, в якій сміливо закладені багатокутові віконні прорізи фасадів та постконструктивні кутові залами покрівлі.

Українська православна церква в США. Своєю діяльністю церква розпочала у 1918 р., тоді ж, священнослужителі існуючих єпархій, православних та католицьких, вирішили, що українське населення Сполучених Штатів досягло рівня мати власну юрисдикцію, з урахуванням етнічної ідентичності [21]. В Нью-Йорку, у катедрі св. Володимира в 1950 році, всі парафії Американської-Української Православної Церкви в США (далі УПЦ в США) під керівництвом архієпископа Іоанна Теодоровича та більшості парафій УПЦ в США, підписали Акт про Об'єднання. Отже, з цього моменту Українська Православна Церква в Америці має статус автокефалії у складі Константинопольського патріархату, що налічує дві Єпархії, 115 парафій, два монастиря, п'ять місій [21]. Перша Українська Церква була створена в Північній Америці в Шенандоа, штат Пенсільванія в 1884 року під духовним керівництвом преподобного Іоанна Воланського [14]. В американо-українських сакральних спорудах були зроблені спроби мінімалістичного проектування, які відзначалися лаконічністю і взагалі, відрізнялися від звичайного житла – наявністю гранчастих бань та хрестів на завершенні.

Після Другої Світової Війни потік іммігрантів збільшився та поповнив ряди українських громад, що зумовлює розвиток храмовбудування та розвиток багатобарвної архітектурної стилістики. Подібно до україно-канадської школи православного зодчества, в Сполучених Штатах Америки виділимо також чотири архітектурно-просторові типи.

Перший архітектурно-просторовий тип православних сакральних споруд в Сполучених Штатах можна виділити, як еkleктичний. Архітекторами були запозичені риси візантійського, неоготичного та неороманського стилів; збереження базилікального типу; використання елементів народної дерев'яної архітектури та архітектури козацького бароко; та впровадження сучасних будівельних конструкцій та матеріалів. Серед церков цього типу виділяється кафедральний собор – символ Української православної церкви в США, церква-пам'ятник Св. Андрія Первозванного (1955 – 1965 рр.). Юрій Степанович Кодак – архітектор, у своєму проекті поєднав стиль українського бароко з модерністськими інтерпретаціями та відповідним використанням сучасних матеріалів. Несучі елементи будівлі виконанні з металевого каркасу, а для облицювання – вентиляційний фасад та фібробетонні плити, на той час, це були новаторські рішення у проектуванні сакральних об'єктів [15]. Також до споруд цього типу можна віднести такі як: церква Св. Петра і Павла в м.

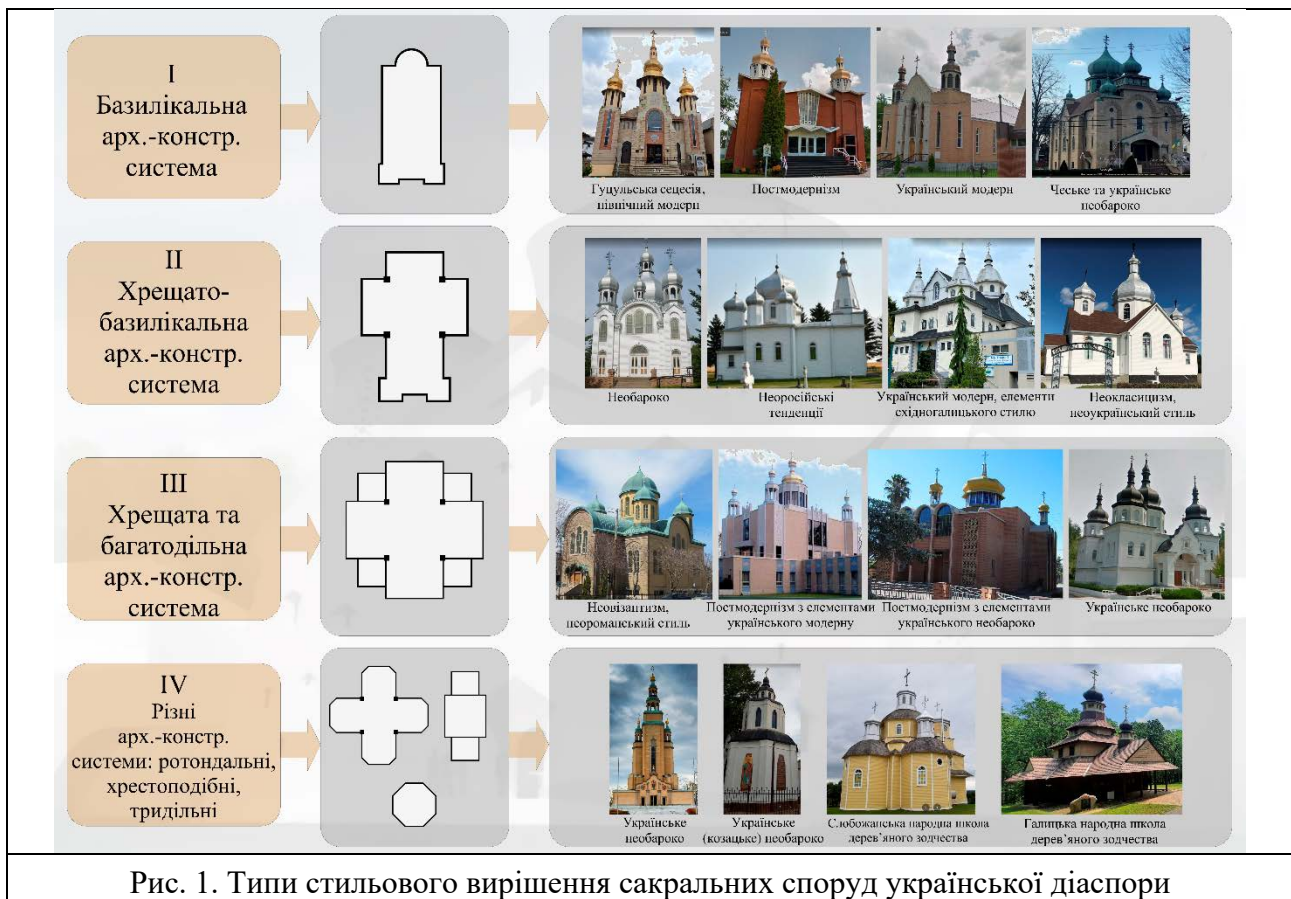
Карнегі, штат Пенсильванія; Св. Вознесіння в м. Мейплвуд, штат Нью-Джерсі; Св. Луки в м. Ворнерс, штат Нью-Йорк; Святої Трійці в м. Трентон, штат Нью-Джерсі; Св. Михаїла в м. Скрентон, штат Пенсильванія; Св. Михаїла в м. Сан-Франциско, штат Каліфорнія; Православний центр Св. Андрія в м. Лос-Анжелес, штат Каліфорнія; Св. Володимира в м. Лос-Анжелес (рис. 2,3)

Другий архітектурно-просторовий тип відзначився «цитуюванням» або «стилізаторством». Цей напрям передбачає використання прямого цитування історичних стилів сакральної архітектури українських земель у загальній об'ємно-просторовій композиції, (Термін «стилізація» та «стилізаторство» вперше запропоновані Е. І. Кіріченко). Серед таких храмів можна виділити: Православний комплекс Св. Катерини в м. Арден-гілс, штат Міннесота (адміністративно-житлові корпуси прибудовані до підведеної частини п'ятибаного храму в стилі українському необароко); храм Св. Покрови Пресвятої Богородиці в м. Рочестер, штат Нью-Йорк та в м. Саутфілд, штат Мічиган (має прямі архітектурно-композиційні аналогії з Військовим Микільським собором в Києві у стилі «мазепинського» бароко, який був побудований у 1696 році, а зруйнований у 1934 році); храм Покрови Пречистої Богородиці в м. Аллентаун, штат Пенсильванія (репліка типових проєктів русько-візантійських храмів ХІХ); каплиця св. Апостола Фоми в м. Емлентон, (репрезентація бойківської школи дерев'яного зодчества); та багато інших.

Третій архітектурно-просторовий тип україно-американських церков має напрям «стилізація», що передбачає збільшення кількості одних елементів на користь інших та, навіть, створює загальну форму для досягнення цілісного стильового враження. Цей ефект досягається творчими переробками українських історичних стилів. Цей напрям в методиці проєктування представлений такими храмами, як: собори Св. Петра і Павла в м. Вілмінгтон, штат Делавер; Св. Петра і Павла в м. Міллівілл, штат Нью-Джерсі; Св. Івана Хрестителя в м. Джонсон Сити, штат Нью-Йорк; Св. Петра і Павла в м. Янгстаун, штат Огайо та інші (рис. 2,3).

Четвертий архітектурно-просторовий тип храмів української діаспори в Америці характерний своїм модерністським та абстракціоністським напрямком, застосування геометризації, апроксимації та спрощення форм. Серед таких храмів: кафедральний собор Св. Володимира в м. Філадельфія, штат Пенсильванія; церква Св. Петра і Павла в м. Пейлос-Парк, штат Іллінойс; храм Св. Покрови Пресвятої Богородиці в м. Нью-Хевен, штат Коннектикут.

Наглядно, типи архітектурно-конструктивних систем із існуючими прикладами церков наведено у рис. 1



Українська православна церква в Австралії. Імміграція до Австралії почалася у 1940-х роках ХХ ст. Основну частину діаспори формувала інтелектуальна хвиля імміграції, яка була спричинена подіями Другої світової війни та сталінськими переслідуваннями і репресіями. З 1948 року православні священники, які приїжджають до Австралії, створюють перші єпархії, що звичайно сприяло розвитку сакрального мистецтва та храмової будівництва. Але в 2015 році Українська православна церква діаспори, яка діяла на території Західної Європи, Австралії, Нової Зеландії та Латинської Америки була закрита та більшість єпархій донині має невизначений канонічний характер й залишається у повній канонічній ізоляції. [6]. Відразу після появи української еміграції, церкви стали центрами не лише релігійного, а й громадського життя. При парафіях виникли перші українські школи, хори, бібліотеки. Церкви видають ряд журналів, газет і бюлетенів [7; 9; 16]. Розглянемо особливості православної архітектури української діаспори в Австралії на прикладі таких споруд, як: церква Святого Андрія Первозванного в м. Аделаїда, яка виділяється своєю модерністичністю, та схожістю з сакральними будівлями українських греко-католиків у Канаді (архітектором яких виступав Радослав Жук). У цій споруді переважає мотив арок, вони використовуються на головному фасаді із повним застосуванням; арки підтримують семантичний образ репрезентації україно-християнської традиції.

Церква Св. Миколая Чудотворця в м. Брисбен, столиця штату Квінсленд, подібна за образом до вищерозглянутої споруди, але більш скромніша за архітектурою. Церква із односхилим дахом та трьома напівкруглими арковими об'ємами на головному фасаді – представник «хатнього типу» споруди.

Цікавим об'єктом є Український Православний Центр, пам'ятник 1000-ліття Хрещення України в Канберрі. Архітектором цього комплексу виступає Ю. Денисенко. В ньому розкрита асоціативна семантика архаїчних українських центричних церков слобожанського типу козацького бароко (церква Параскеви в с. Зарубинці на Черкащині, Україна). На основі цього народного типу сформувалася основа композиція висотно-ярусної, триверхої церкви Св. Миколая православного центру. Замість традиційного зрубу, храм обкладений цеглою, а конструктивна схема складається з металевого каркасу і ферм, що наближає інтер'єр церкви до традицій каркасно-фахверкового будівництва. Гранчасті площини стін церкви оздоблені мозаїчними творами святих-фундаторів християнства на київських землях, здебільше мають вузьку, довгасту вгору трапеційну форму. Також у комплекс входить сама церква Св. Миколая та адміністративно-житлова зона, в якій розміщується житлові приміщення, музейні й архівні кімнати (рис. 2,3).

Українська православна церква в Західній Європі виділяється такими сакральними спорудами як: церква Святого Архистратига Михаїла у м. Генк, Бельгія, що стала головним центром святкування 1000-ліття Хрещення Русі у Західній Європі. Представляє собою п'ятибану храмову будівлю, яка збудована між 1984 – 1986 роками, за проектом архітектора-інженера Гвідо Валграве. Споруда зведена з урахуванням архітектурних традицій храмової спадщини України, особливо, центральноукраїнського подніпрянського типу дерев'яного зодчества, якому притаманно висотно-ярусна композиція. Більша частина парафій УПЦ в діаспорі західної Європи не мають своїх окремих храмів, тому виділяються декілька типів релігійного існування західноєвропейських епархій:

- Релігійна громада володіє власним приміщенням;
- Релігійна громада володіє колишніми церквами католиків або протестантів;
- Релігійні громади з орендованими приміщеннями (літургії проходять в діючих католицьких або протестантських храмах);
- Релігійні громади без постійних сакральних осередків.

На початку 2019 року нараховується близько двадцяти парафій УПЦ в діаспорі західної Європи. Як було зазначено вище, з 2015 року західноєвропейські епархії української православної церкви припинили існування та мають не вирішений канонічний статус наряду з парафіями у Латинській Америці, Австралії та Нової Зеландії.

Таблиця 1.

Перелік сакральних споруд, які зазначені у схемі

№	Назва	Розташування
КАНАДА		
1	Михайлівська церква	Регіна , Саскачеван
2	Церква Всіх Святих	Мелфорт , Саскачеван
3	Собор Святого Володимира	Онтаріо, Торонто
4	Свято-Преображенська церква	Йорктон , Саскачеван
5	Церква Іоанна Хрестителя	Північний Балтфорд, Саскачеван
6	Церква Святого Духа	Бринсли, Альберта
7	Церква Святого Іллі	Рокстон, Саскачеван
8	Церква Пресвятої Богородиці	Канора, Саскачеван
9	Церква Святого Духа	Уиткоу, Саскачеван
10	Церква Святого Михайла	Уейко, Саскачеван
11	Церква Святої Трійці	Смокі-Лейк, Альберта
12	Свято-Троїцька Церква	Принц-Альберт, Саскачеван
13	Михайлівська церква	Піщане Озеро, Манітоба
14	Владимирська церква	Гамільтон Онтаріо
15	Софієвський собор	Монреаль, Квебек
16	Церква Святих Петра і Павла	Альберта, Канада
17	Церква Святої Марії	Хамелін, Альберта
СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ		
1	Собор Святого Миколая	Лейквуд, Огайо
2	Церква Пресвятої Богородиці	Джонс Сіті, Оклахома
3	Церква Святих Петра і Павла	Ліндора, Пенсільванія
4	Церква Святого Михаїла	Вунсокет, Рот-Айленд
5	Церква Святого Петра і Павла	Карнегі, Пенсільванія
6	Собор Святого Андрія Первозванного	Саут-Баунд-Брук, Нью-Джерсі
7	Собор Покрови Пречистої Богородиці	Аллентаун, Пенсільванія
8	Собор Святого Володимира	Клівленд, Огайо
9	Церква Святих Петра і Павла	Янгстаун, Огайо
10	Церква Святого Михайла	Хаммонд, Індіана
11	Церква Святої Катерини	Арден Гілс, Мінесота
12	Церква Святого Михайла	Балтимор, Меріленд
13	Андріївська Церква	Блумінгдейл, Іллінойс
АВСТРАЛІЯ		
1	Церква Покрови Пресвятої Богородиці	Стратфілд -Вест, Сідней
2	Церква Преображення Господнього	Блектаун, Сіднею
3	Церква святого Афанасія	Гранвілл, Сіднею
4	Церква Покрова Пресвятої Богородиці	Ессендон, Мельбурна
5	Церква Святого Андрія Первозванного	Кілкенні, Аделаїда
6	Церква Святого Миколая Чудотворця	Сади Маккей, Тернер

Архітектурно-конструктивні схеми православних храмів західної української діаспори							
		Архітектурно-просторове рішення	КАНАДА		США	АВСТРАЛІЯ	
Базилікальна архітектурно-конструктивна система (однодільні, загальні)	ОднOVERXІ		 ①	6	 ①	14 ①	3
	ОднOVERXІ		 ②	5	 ②		
	ТриVERXІ		 ③	17	 ③		
	ДвоVERXІ		 ④	9	 ④		
	ТриVERXІ		 ⑤	24	 ⑤		
Тридільна архітектурно-конструктивна система	Трьохбанні ПОВЗДОВЖНІ		 ⑥	6	 ⑥		
	Однобанні		 ⑦	13			
	Три банні над навою		 ⑧	4			
	Однобанні		 ⑨	18		 ②	1

Рис. 2. Архітектурно-конструктивні схеми православних храмів західної української діаспори (частина 1)

Архітектурно-конструктивні схеми православних храмів західної української діаспори							
		Архітектурно-просторове рішення	КАНАДА		США		АВСТРАЛІЯ
Хрещато-базилісальна архітектурно-конструктивна система	Трибанні		 3	 2			
	Трибанні		 7		 1		
	Трибанні		 37	 7	 1		
	Чотирибанні		 11	 1			
	Однобанні			 3			
	П'ятибанні по раменах		 4				
	Хрещата та багатодільна арх.-констр. система	Дев'ятидільні, п'ятибанні		 11	 6	 1	
		П'ятидільні, п'ятибанні		 1	 1		
		Ротондальна арх.-констр. система		 1	 3	 1	

Рис. 3. Архітектурно-конструктивні схеми православних храмів західної української діаспори (частина 2)

У Таблиці наведено перелік сакральних споруд, які зазначені у схемі. Кожному з храмів відповідає номер на рисунку 2 та 3.

Переглянувши сакральні споруди, було виділено типи їх розміщення. Відносно типу населеного пункту – інтегрований в міську забудову (багатоповерхівок); інтегрований у приміську житлову структуру (приватна забудова, ранчо) та розташування за межами міста, в оточенні лісу, прерій. Та відносно розміщення у структурі населеного пункту – в структурі рекреаційної зони населеного пункту; в структурі духовного центру населеного пункту; Групування сакральних споруд інших конфесій в міській забудові; в структурі меморіальної зони (кладовища). Рис.4.



Висновки. Було проаналізовано 180 православних церков Канади, 60 церков США, 12 православних храмів Австралії та сакральні споруди Західної Європи української діаспори. Встановлені основні архітектурно-конструктивні системи, містобудівні умови розміщення храмів та храмових споруд, а також висвітлені стилістичні пошуки архітектурного доробку православної діаспори. Різноманіття архітектурно-конструктивних систем (базилікальна, хрещато-базилікальна, багатодільні, ротондальні, хрестоподібні, тридільні) та архітектурно-стильових ознак (українського неobaroco, українського модерну,

неокласицизм, неоукраїнський стиль, постмодернізм, неовізантизм, школи народного дерев'яного зодчества) підтверджує той факт, що митці, архітектори зберегли та примножили традиції української культури поза межами українських земель. Архітектори української діаспори мали можливість будувати сакральні будівлі в той період, коли на етнічних землях цей процес був призупинений радянською владою, несли відповідальність не тільки за вивчення основних досягнень європейського мистецтва, а й за створення власних оригінальних надбань. Цікавим є той факт, що перші православні парафії, які з'являлися на теренах Канади та США зберігали «генетичний код» дерев'яного храмубудування та національні традиції українського побуду, нібито емігрували не тільки великими сім'ями, а й цілим культурним прошарком на прерії Північної Америки та Канади. До нині зустрічаються українські поселення на території канадських провінцій, де виключно українська православна церква має домінуючий характер.

Розглянуті та встановлені основні містобудівні умови розташування українських православних храмів по відношенню населеного пункту чи міста та приведена її типологічна класифікація.

Підтверджено, що більшість релігійних громад у західній діаспори були відірвані від рідної землі й не мали широкої змоги продовжувати набуті мистецькі витвори української нацією, архітектурно-просторові образи православних споруд діаспори мали еkleктичний напрям, що характеризується колоборацією із європейськими традиціями, тому більшість храмів переселенців мали знаковий характер. Для розвитку українського мистецтва важливо те, що творчий потенціал митців діаспори складається із представників переселенських родин різних регіонів України, тому сучасне українське мистецтво в еміграції мало змогу розвиватися як всеукраїнське надбання.

Список джерел

1. Антошук Т.І. Еволюція семантичних ознак архітектурних форм українського романтизму (кінець XIX – початку XX століття): дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Харків, 2018. 168 с.
2. Борис А.М. Вплив творчості Радослава Жука на розвиток сакральної архітектури Західної України в період кінця XX – початку XXI століть.: дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Львів, 2017. 226 с.
3. Галишич Р.Я. Монументально-декоративне мистецтво українських церков зарубіжжя XX ст.: дис. ... канд. мис-ва: 17.00.06. Львів, 2002. 188 с.
4. Гуцул И.А. Христианская символика в сакральной архитектуре протестантов Украины – визуальное выражение духовности верующих. Спецвыпуск «Реформация: восточноевропейские измерения». Богословские размышления, № 17, 2016. 330 с.

5. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма. Москва: Стройиздат, 1985. 135 с.
6. Енциклопедія української діаспори. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Markus_Vasyl/Entsyklopediia_ukrainskoi_diiasporu_Tom_1_Avstraliia-Aziia-Afryka.pdf (дата звернення: 15.10.2021)
7. Зарубіжні українці / С.Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л.О. Лещенко, Ю.І. Макар та ін. – К. : Україна, 1991. – 252 с.
8. Іванець. П. Українські церкви Альберти. Пряшів: Приват-прес, 1991. с. – 191.
9. Качарба С. Еміграція з Західної України (1919–1939) / С. Качарба. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2003. – 415 с.
10. Куцевич В. Еволюція храмовбудування в поселеннях української діаспори. Українська академія мистецтва, випуск 21., с 87-89
11. Проскуряков В.І., Кучер А.М. Архітектурна типологія просторів для громадської діяльності в церквах М.-Д.Німціва. Львів, 2007, 128-129 с.
12. Українська Автокефальна Православна Церква в Діаспорі. Український Православний Центр Пам'ятник 1000-ліття Хрещення України в Канберрі, Столична Територія URL: <http://www.uaos-diaspora.com/CenterCanberra.htm> (дата звернення: 13.10.2021)
13. Українська еміграція. Історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади/ Упоряд. Ю.Ю. Сливка Львів: Каменяр, 1992. 384 с.
14. Українська Католицька Церква Св. Миколая. Про нашу церкву. URL: <https://www.stnicholasucc.org/uk/about-our-church/>. (дата звернення: 06.10.2021)
15. Українська Православна Церква. Предстоятель Православної Церкви України зустрівся з Вашингтонською українською громадою. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/predstoyatel-pravoslavnoyi-tserkvy-ukrayiny-zustrivsvya-z-vashyngtonskoyu-ukrayinskoju-gromadoyu/> (дата звернення: 10.10.2021)
16. Українці в світі. – Мельбурн : Фортуна, 1995. – 404 с.
17. Тимків Б., Інтерпретація національних традицій у сакральній творчості митців української діаспори. International Scientific and Practical Conference “World science”. Vol.1, 9 (25), 2017.
18. Тимків Б., Тимків Р. Сакральна дереворізьба мистців західної української діаспори. Серія «Історичні науки». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Випуск 23, 2015. 197-198, 197-202 с.
19. Dunaevskiy Y.U., Slepsov. O.S. Creation of modern Orthodox churches in Ukraine - "as languages of Ukrainian autochthony" in the context of urban development. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2020, 8-9 с.

20. Ukrainian orthodox church of Canada. Parishes. URL: <https://uocc.ca/about/parishes/> (дата звернення: 27.09.2021)

21. Ukrainian orthodox church of the USA. Some Aspects in the Life of the. URL: <https://www.uocofusa.org/history>. (дата звернення: 27.09.2021)

Дунаевский Е.Ю.,

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

АРХИТЕКТУРНО-КОНСТРУКТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСЛАВНЫХ ХРАМОВ И КОМПЛЕКСОВ ВОСТОЧНОГО ОБРЯДА ЗАПАДНОЙ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ

Как отмечает название, в статье говорится об архитектурно-конструктивных особенностях православных церквей украинской диаспоры и принципы их размещения в застройке городов и населенных пунктах. Статья освещает условия и причины иммиграции украинского крестьянства; значение религии в формировании украинской диаспоры, и церкви в налаживании социального аспекта жизни, архитектурные принципы формирования. Среди архитектуры православных храмов украинской диаспоры в Канаде, США и Австралии было выделено четыре типа архитектурно-пространственных особенностей и сформированы основные архитектурно-конструктивные системы, основанные на украинских храмах-прототипах. В статье приведены таблицы и схемы, иллюстрирующие характерные примеры сакральных сооружений западной диаспоры за пределами украинских этнических земель.

Ключевые слова: сакральная архитектура; Украинская диаспора; Украинская православная церковь Канады; США; Австралии; Западной Европы; архитектурно-пространственный тип; архитектурно-конструктивная система.

Evgeniy Dunaevskiy,

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

ARCHITECTURAL AND CONSTRUCTIVE FEATURES OF ORTHODOX CHURCHES OF THE WESTERN UKRAINIAN DIASPORA

As the title implies the paper deals with the architectural and design features of the Orthodox Churches of the Western Ukrainian Diaspora, the principles of their placement in the development of cities and towns. The purpose of the publication is

to study the Orthodox architecture of the Ukrainian diaspora, to determine the main stages of formation, development of Orthodox Church building outside Ukraine.

The article spotlights a number of political, economic and social circumstances that have forced many Ukrainians to travel to other countries. The four largest waves of immigration have been identified. The importance of religion in the formation of the Ukrainian diaspora, which united immigrants, helped to organize their cultural and artistic aspects of life; revive traditions; to study the native Ukrainian language and be in the circle of like-minded people. Thus, Ukrainian Orthodox church architecture developed and became outside the ethnic Ukrainian lands.

At the moment, there is a lack of sufficient scientific base that covers the sacred development of the Ukrainian diaspora, especially Orthodox church architecture. The article presents scholars who have studied the architecture, art, culture and Orthodox shrines of the Ukrainian diaspora.

The article examines countries such as Canada, the United States, Australia and Western Europe. The author identifies architectural and design features and urban planning principles based on four architectural and spatial types.

Such stylistic trends as: eclectic were common; "Citation" of a certain style of architecture or "stylization"; creative reworking of historical styles of Ukrainian architecture "stylization"; modernist-abstract, which is characterized by geometrization and continuous simplification of form. To illustrate these statements, the author of the article developed diagrams and tables.

In conclusion, the purpose and objectives of the publication based on the studied temples were revealed. About 180 Orthodox churches in Canada, 60 churches in the United States, 12 Orthodox churches in Australia and sacred buildings in Western Europe of the Ukrainian diaspora were analyzed.

Keywords: sacred architecture; Ukrainian diaspora; Ukrainian Orthodox Church of Canada; USA; Australia; Western Europe; architectural-spatial type; architectural-constructive system.

REFERENCES

1. Antoshchuk T.I. (2018). Evolution of semantic features of architectural forms of Ukrainian romanticism (late XIX - early XX century). [Evolyutsiya semantychnykh oznak arkhitekturnykh form ukrayins'koho romantyzmu (kintsya KHIKH – pochatku KHKH stolittya)]: dis. ... cand. arch. : 18.00.01. Kharkiv, 2018. 168 p. {in Ukrainian}.
2. Borys A.M. (2017). The influence of Radoslav Zhuk's work on the development of sacred architecture of Western Ukraine in the late XX - early XXI centuries. [Vplyv tvorchosti Radoslava Zhuka na rozvytok sakral'noyi arkhitektury

Zakhidnoyi Ukrayiny v period kintsya XX – pochatku XXI stolit'[: dys. ...kand. arkh.: 18.00.01. L'viv, 2017. 226 s. {in Ukrainian}.

3. Halyshych R.YA. (2002). Monumental and decorative art of Ukrainian churches abroad of the XX century. [Monumental'no-dekoratyvne mystetstvo ukrayins'kykh tserkov zarubizhzhya XX st.]: dys. ... kand. mys-va: 17.00.06. L'viv, 2002. 188 s. {in Ukrainian}.

4. Gutsul I.A. (2016). Christian symbolism in the sacred architecture of Protestants in Ukraine is a visual expression of the spirituality of believers. [Khristianskaya simvolika v sakral'noy arkhitekture protestantov Ukrainy – vizual'noye vyrazheniye dukhovnosti veruyushchikh]. Spetsvypusk «Reformatsiya: vostochnoyevropeyskiye izmereniya». Bogoslovskiye razmyshleniya, № 17, 2016. 330 s. {in Russian}.

5. Dzhensks C.H. (1985). The language of postmodern architecture. [Yazyk arkhitektury postmodernizma]. Moskva: Stroyizdat, 1985. 135 s. {in Russian}.

6. Encyclopedia of the Ukrainian diaspora. [Entsyklopediya ukrayins'koyi diaspori].

URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Markus_Vasyl/Entsyklopediia_ukrainskoi_diaspori_Tom_1_Avstraliia-Aziia-Afryka.pdf (appeal date: 15.10.2021). {in English}.

7. Foreign Ukrainians [Zarubizhni ukrayintsi] / S. YU. Lazebnyk (ker. avt. kol.), L. O. Leshchenko, YU. I. Makar ta in. – K. : Ukrayina, 1991. – 252 s. {in Ukrainian}.

8. Ivanets'. P. Ukrainian churches of Alberta. [Ukrayins'ki tserkvy Al'berty]. Pryashiv: Pryvat-pres, 1991. s. – 191. {in Ukrainian}.

9. Kacharba S. (2003). Emigration from Western Ukraine (1919–1939). [Emihratsiya z Zakhidnoyi Ukrayiny (1919–1939)]. L'viv: L'vivs'kyy natsional'nyy universytet im. I. Franka, 2003. – 415 s. {in Ukrainian}.

10. Kutsevych V. Evolution of temple building in the settlements of the Ukrainian diaspora. [Evolyutsiya khramobuduvannya v poselennyakh ukrayins'koyi diaspori]. Ukrayins'ka akademiya mystetstva, vypusk 21., s 87-89. {in Ukrainian}.

11. Proskuryakov V. I., Kucher A. M. (2007). Architectural typology of spaces for public activity in the churches of M.-D. Nimtsiv. [Arkhitekturna typolohiya prostoriv dlya hromads'koyi diyal'nosti v tserkvakh M.-D.Nimtsiva]. L'viv, 2007, 128-129 s. {in Ukrainian}.

12. Ukrayins'ka Avtokefal'na Pravoslavna Tserkva v Diaspori. Ukrainian Orthodox Center Monument to the 1000th anniversary of the Baptism of Ukraine in Canberra, Metropolitan Territory. [Ukrayins'kyy Pravoslavnyy Tsentri Pamyatnyk 1000-littya Khreshchennya Ukrayiny v Kanberri, Stolychna Teryoriya]. URL: <http://www.uaoc-diaspora.com/CenterCanberra.htm>. (appeal date: 13.10.2021). {in Ukrainian}.

13. Ukrainian emigration. History and modernity. [Ukrayins'ka emihratsiya. Istoriya i suchasnist']. Materialy mizhnarodnykh naukovykh konferentsiy, prysvyachenykh 100-richchyu emihratsiyi ukrayintsiv do Kanady/ Uporyad. YU. YU. Slyvka L'viv: Kamenyar, 1992. 384 s. {in Ukrainian}.
14. Ukrainian Catholic Church of St. Nicholas. [Ukrayins'ka Katolyts'ka Tserkva Sv. Mykolaya]. Pro nashu tserkvu. URL: <https://www.stnicholasucc.org/uk/about-our-church/>. (appeal date: 06.10.2021). {in Ukrainian}.
15. Ukrainian Orthodox Church. [Ukrayins'ka Pravoslavna Tserkva]. Predstoyatel' Pravoslavnoyi Tserkvy Ukrayiny zustrivsyia z Vashynhtons'koyu ukrayins'koyu hromadoyu. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsinovyny/predstoyatel-pravoslavnoyi-tserkvy-ukrayiny-zustrivsyia-z-vashyngtonskoyu-ukrayinskoyu-gromadoyu/> (appeal date: 10.10.2021). {in Ukrainian}.
16. Ukrainians in the world. [Ukrayintsi v sviti]. – Mel'burn : Fortuna, 1995. – 404 s. {in Ukrainian}.
17. Tymkiv B., (2017). Interpretation of national traditions in the sacred work of artists of the Ukrainian diaspora. [Interpretatsiya natsional'nykh tradytsiy u sakral'niy tvorchosti myttsiv ukrayins'koyi diaspory]. International Scientific and Practical Conference “World science”. Vol.1, 9 (25), 2017. {in Ukrainian}.
18. Tymkiv B., Tymkiv R. (2015). Sacred woodcarving by artists of the western Ukrainian diaspora. [Sakral'na derevoriz'ba mysttsiv zakhidnoyi ukrayins'koyi diaspory]. Seriya «Istorychni nauky». Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Vypusk 23, 2015. 197-198, 197-202 s. {in Ukrainian}.
19. Dunaevskiy Y.U., Sleptsov. O.S. (2020). Creation of modern Orthodox churches in Ukraine - "as languages of Ukrainian autochthony" in the context of urban development. Seriya konferentsiy IOP: Materialoznavstvo ta inzheneriya, 2020, 8-9 s. {in English}.
20. Ukrainian orthodox church of Canada. Parishes. URL: <https://uocc.ca/about/parishes/> (appeal date: 27.09.2021). {in English}.
21. Ukrainian orthodox church of the USA. Some Aspects in the Life of the. URL: <https://www.uocofusa.org/history>. (appeal date: 27.09.2021). {in English}.